

Slavonski Brod-Galovo, arheološka istraživanja 2006.

Slavonski Brod-Galovo, Archaeological Research 2006

Kornelija Minichreiter

Primljeno/Received: 15.01.2007.
Prihvaćeno/Accepted: 08.02.2007.

Tijekom ljeta 2006. g. Institut za arheologiju iz Zagreba i Muzej broskog Posavlja iz Slavonskog Broda, proveli su desetu fazu sustavnih arheoloških istraživanja ranoneolitičkog naselja starčevačke kulture na zemljištu Galovo u Slavonskom Brodu. U radovima istražena je površina od 200 m², koja se nadovezala na južnoj i zapadnoj strani na iskopanu površinu u proteklim godinama. U stambenom dijelu naselja istražena je radna zemunica 207 koja se nalazila sjeveroistočno uz radnu zemunicu 205/206. Zemunica se sastojala od pet manjih radnih prostora u kojima su otkrivene kalotasta krušna peć i otvoreno ognjište. Velika izdužena lončarska peć s ložištem u zemunici 205 bila je izgrađena u prostoru između obje radne zemunice. Među glinenim posuđem – loncima i zdjelama kuglastoga ili polukuglastog oblika, posuđe grube fature bilo je ukrašeno urezivanjem, utiskivanjem, ubadanjem i plastičnim modeliranjem. Posuđe fine fature obojene crvenom bojom bile su ukrašene tamnosmeđim pravolinijskim motivima, a na nekoliko ulomaka motivi kapljica i crtica bili su izvedeni bijelom bojom. Otkriće bijelo slikanih posuda ukazuje na istodobnost obje radne zemunice, što uvrštava i zemunicu 207/208, istraženu 2006. g., u stariju fazu naselja – bijeli Linear A, koji je S. Dimitrijević označio kao stariju fazu stupnja Linear A starčevačke kulture. Među posebnim nalazima otkriveni su: noge žrtvenika, glineni pršljenovi (nakit ili zamašnjak za vreteno), glineni projektil (za pračku u lovu na životinje), nekoliko komada obrađene kosti i koštana šivača igla – šilo.

Cljučne riječi: Slavonski Brod, Galovo, sustavna arheološka istraživanja, naselje, starčevačka kultura, rani neolitik, posuđe s bijelo slikanim motivima, stupanj bijeli Linear A

Key words: Slavonski Brod, Galovo, systematic archaeological excavation, settlement, Starčevo culture, Early Neolithic, pottery with white painting, White Linear A

Na zemljištu Galovo u sjeveroistočnom dijelu Slavonskog Broda, provedena je u ljetu 2006. g. deseta faza sustavnih arheoloških istraživanja ranoneolitičkog naselja starčevačke kulture. Radove je organizirao Institut za arheologiju iz Zagreba u suradnji s Muzejom broskog Posavlja iz Slavonskog Broda, pod vodstvom dr. sc. K. Minichreiter (Minichreiter 2006, 29-32).¹ Na ovogodišnjoj istraženju površini od oko 200 m², koja se nadovezala na južnoj i zapadnoj strani na iskopanu površinu u proteklim godinama, istražena je nova radna zemunica 207/208 i gornji slojevi u sondama C/15, D/15, E/15 i F/15.²

RADNA ZEMUNICA 207/208

Radna zemunica 207/208 nadovezala se na sjeveroistočnoj strani na radnu zemunicu 205/206 (Minichreiter 2006, 29-32, Minichreiter 2006a, 43-50) i zajed-

no su činile jednu cjelinu.³ Povezuju ih lončarska peć 257/258⁴ kao i nizovi rupa od velikih drvenih stupova koji su vjerojatno držali zajedničku krovnu konstrukciju. Na istodobnost ova dva radna objekta ukazuje i sličnost u njihovu inventaru - posuđe sa slikanim motivima koji su izvedeni bijelom bojom na crvenoj podlozi.

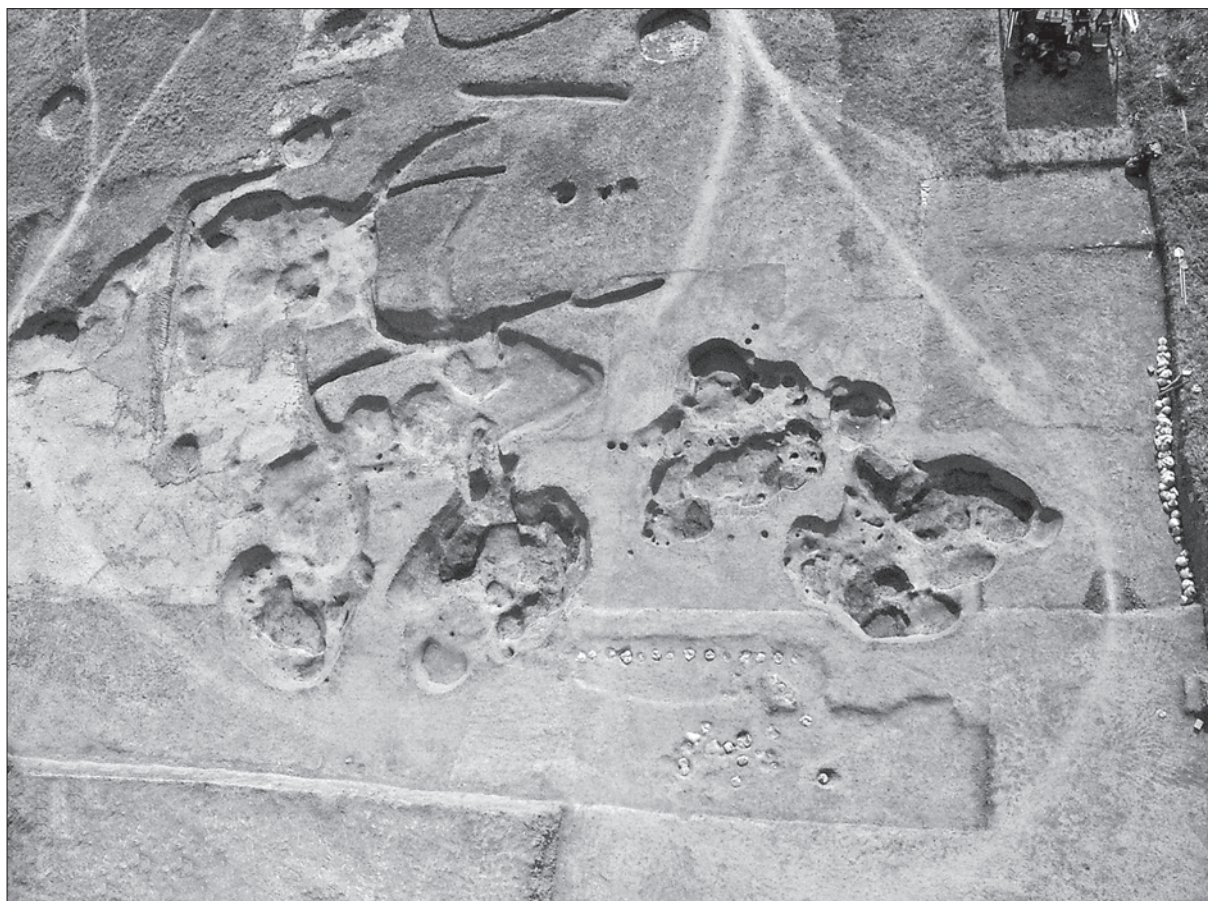
Zemunica je u tlocrtu bila izdužena oblika, pravcem sjever-jug, dimenzija 7 x 6 m, ukopana u prosjeku 60 cm u zdravicu. Sastojala se od pet radnih prostora: dva manja u sjevernom dijelu, zatim dva veća u središnjem dijelu (zapadni i istočni) i posebno oblikovana plitka jama u njezinom južnom dijelu. Uzduž njezine središnje osi od sjevera prema jugu otkriven je niz rupa od 5 velikih okomitih stupova (promjera 25 – 30 cm), na koji su se u pravcu sjevera nadovezala još četiri stupa – dva na kosu sjevernu stijenku zemunice i dva izvan njezine ruba U zapadnim i jugozapadnim unutrašnjim prostorima zemunice, koji su bili smješteni u neposrednoj blizini susjedne zemunice 205/206, bile su ukopane u određenim razmacima rupe od velikih stupova, pa pretpostavljamo da je zemunica imala otvorenu nadstrešnicu zajedničku sa susjednom zemunicom 205/206. Otvorena nadstrešnica bila je potrebna radi lončarske peći 257/258, krušne peći 793/794 i ognjišta 853/854 koji su se nalazili

1 Radovi su provedeni na temelju Ugovora o korištenju sredstava Ministarstva kulture, klasa: 612-08/05-26-1621; Ur. br.: 532-04-01/1-4, od 10. ožujka 2006. i Rješenja Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Osijeku, klasa: UP-1⁰-612-08/06-08/1009; Ur. br. 532-04-09/1-06-04 od 27. travnja 2006. Financijsku pomoć ovim radovima osigurali su još i Institut za arheologiju iz Zagreba i Županija brodsko-posavska.

2 U terenskim radovima 2006. g. sudjelovali su: Miloš Bilbija, viši kustos Muzeja grada Skopja iz Makedonije, Katarina Botić, dipl. arheologinja iz Zagreba i Mirela Pavličić, aps. arheologije Filozofskog fakulteta u Zadru. Terenski iskop obavljalo je u prosjeku 6 radnika iz Slavonskog Broda i Donje Vrbe.

3 Radna zemunica 205/206 istražena je tijekom 2005. g.

4 Peć je otkrivena 2005., a u cijelosti istražena 2006. g.

Sl. 1. SlavonSKI Brod - Galovo, radne zemunice 205/206 i 207/208 (snimak: J. Sudić)

Fig. 1. SlavonSKI Brod - Galovo, working pit dwellings No. 205/206 and 207/208 (photo by: J. Sudić)

u ovim prostorima. Ulaz u zemunicu činila je stepenica na njezinoj jugoistočnoj strani.

U sjeverozapadnom prostoru zemunice, uz njezine okomite zapadne stijenke bila je ukopana manja plitka jama dimenzija 1,80 x 1,40 m, u kojoj se nalazilo ognjište 853/854. Ostaci ognjišta – komadi pečene zemlje i nekoliko ulomaka posuda bili su na površini od 0,90 m (S-J) x 1,10 m (I-Z). U plitkoj jami ispod ognjišta u crnoj zemlji bio je položen veći ulomak lonca „S“ profila, koji je po trbuhu bio ukrašen otiscima prsta i plastičnim naljepcima, a obod posude bio je ukrašen otiscima prsta.

Sjeveroistočno od ognjišta bila je plitko ukopana jama dimenzija 0,80 m (S-J) x 1,30 m (I-Z), uz strme sjeverne stijenke zemunice. U ovom prostoru bili su komadi pečene zemlje 367/368 nabacani u gornjim slojevima zemunice. Njihovu namjenu nije bilo moguće utvrditi.

U zapadnom prostoru središnjeg dijela zemunice, čije su dimenzije bile 2,30 m (S-J) x 2,00 m (I-Z), otkrivena je uz jugozapadni rubni dio krušna peč 793/794 malih dimenzija, od koje se sačuvala samo osnovica i oko 10 cm stijenke kalote. Osnovica peći bila je 0,70 m (S-J) i 0,50 m (I-Z), a debljina stijenke 5 cm. Nasuprot ovom prostoru, u istočnom dijelu zemunice bila je najveća prostorija 1,60 m (S-J) x 2,40 m (I-Z) prva sa sjeverne strane do ulazne stepenice u zemunicu. Na istočnoj strani bila je pri njezinu dnu, poput niše, uzduž stijenke zemunice izdužena jama ukopana 20 cm. U toj niši nađeni su prvi vratni kralježak goveda i donja čeljust ovce, koji su ovdje najvjerojatnije bili ukopani u kulturne svrhe.⁵ S južne strane

ulazne stepenice, u južnom dijelu zemunice, bio je ukopan izdvojen prostor 795/796 – plitka jama 1,80 (S-J) x 1,50 m (I-Z), ukopana 50 cm od rubnog dijela zemunice. Po njezinom sjeverozapadnom, sjeveroistočnom i južnom rubnom dijelu bile su plitko ukopane tri niše koje su mogle služiti za sjedenje pri obavljanju određenih poslova. Ovdje su pronađeni komadi obrađenih životinjskih kosti, a među njima i dio koštanog šila ili igle trokutastog presjeka, s kojom su vjerojatno šivali kožnu obuću i odjeću.⁶

LONČARSKA PEĆ 257/258 između radnih zemunica 205 i 207

Velika lončarska peč po svojem se obliku razlikuje od do sada otkrivenih peći u rano neolitičkim naseljima. U gornjem dijelu je uža i izgleda kao izdužene lončarske peći u grobnjoj jami 9 obredno ukopnog prostora (Minichreiter 1999, 15, sl. 6), radnoj zemunici 155/156 na Galovu (Minichreiter 2004, sl. 4) i u zemunici 12 i 14 u Zadubravlju (Minichreiter 1992, sl. 15). U svom donjem dijelu je većih dimenzija, s tim da je na sjeverozapadnoj strani znatno proširena. Ukupna visina joj iznosi 63 cm, a dužina 180 cm. Gornja širina je 40 cm, a donja 110 cm. Debljina stijenke je 5 – 10 cm. SZ strana kalote je urušena i bolje zapečena od jugoistočne koja je ostala sive boje,

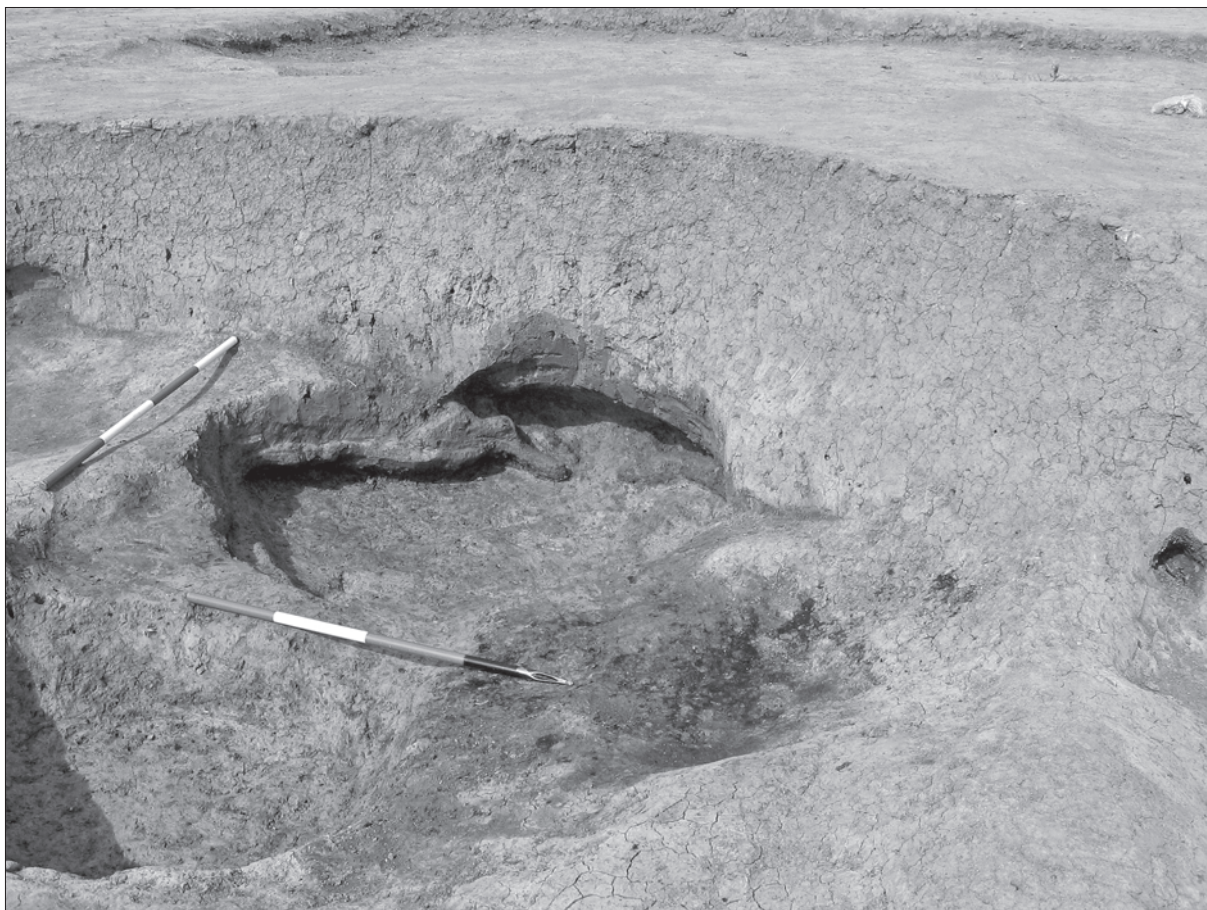
5 Analizu obavila dr. sc. T. Trbojević-Vukičević iz Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu. Prvi rezultati analize obavljani nakon iskopa na terenu ukazuju na mladi primjerak ovce oko 1,5 – 2,5 g.

6 Ovo je do sada prvi nalaz koštane šivaće igle trokutastog presjeka u naselju Galovo u Slavonskom Brodu i ranoneolitičkim naseljima u Hrvatskoj. Dalje analogije nalazimo u naselju Donja Branjevina, gdje su nađene šivaće igle kružnoga i ovalnog presjeka.

Sl. 2. Slavonski Brod - Galovo, lončarska peć 181/182 (snimila: K. Minichreiter)

Fig. 2. Slavonski Brod - Galovo, pottery oven No. 181/182 (photo by: K. Minichreiter)

Sl. 3. Slavonski Brod - Galovo, krušna peć 761/762 u radnoj zemunici 205/206 (snimila: K. Minichreiter)

Fig. 3. Slavonski Brod - Galovo, bread oven No. 761/762 in the working pit dwelling No. 205/206 (photo by: K. Minichreiter)

Sl. 4. Slavonski Brod - Galovo, lončarska peć 257/258 u radnoj zemunici 205/206 (snimila: K. Minichreiter)

Fig. 4. Slavonski Brod - Galovo, pottery oven No. 257/258 in the working pit dwelling No. 205/206 (photo by: K. Minichreiter)

jer je bila ukopana u zdravicu i nije se prepekla s vanjske strane. Konstrukcija peći je oblikovana tako da je najprije napravljena mreža rijetkih svinutih šiba koje su oblijepljene s vanjske strane grudama gline, pa spaljene. S unutarnje strane na stijenkama peći ostali su na svakih 10 cm otisci debljeg šiblja. Prednji dio peći (jugozapadni) imao je otvor za ložište koji je bio okrenut prema središtu zemunice 205/206. U unutrašnjosti peći, na dnu, nađeni su veliki komadi pečene zemlje, dijelovi lonaca, nekoliko komada kamenih izrađevina i malo spaljenih kosti.

Inventar zemunice sadržavao je lonce i zdjele zaobljenog i „S“ profila grube i fine površine, istovrsne kao i u susjednim zemunicama i jamama otkrivenim u naselju. Ukrasi na posudu grube fature bili su izvedeni tehnikom urezivanja – paralelne linije (Minichreiter 2003, sl. 4:4), utiskivanjem – noktom, vrhom prsta ili „štibanjem“ s dva prsta (Minichreiter 2003, sl. 4:5,8,9), ubadanjem uskim štapićem (Minichreiter 2003, sl. 5:1,3) i plastičnim modeliranjem – amorfni naljepci i plastična traka s otiscima prsta (Minichreiter 2003, sl. 6: 7-9). Posude fine fature bile su u većini obojane crvenom bojom s pravolinijskim ornamentima tamnosmede boje s vanjske i unutarnje strane. Obojene su prije pečenja pa se boja dobro očuvala. Uloak posude obojene crvenom bojom po cijeloj vanjskoj površini bio je s unutrašnje strane samo na rubnom dijelu ukrašen širokom crveno obojenom trakom. Među ulomcima zdjela otkriveno je nekoliko motiva oslikanih bijelom bojom na crvenoj podlozi, kao i u susjednoj radnoj zemunici 205/206 (Minichreiter 2006, 31; Minichreiter 2006a, 47). Bijela boja je nanosena na posude nakon pečenja pa se slabo očuvala, no vidljivi su ostaci kapljica i pravolinijskog motiva, analogno motivima iz Donje Branjevine (Karmanski 2005, T. LXXXII, LXXXVIII, 3). Analize ugljena metodom ^{14}C pokazale su da je zemunica 205/206 s bijelo slikanom keramikom nešto starija od susjednih u

naselju (oko 5800-5715 Cal BC)⁷. U inventaru zemunice među posebnim nalazima otkriveni su: dio glinenog utega (Minichreiter 2006, 30)⁸, glineni pršljen koji je mogao služiti kao nakit ili kao zamašnjak na vretenu⁹ (Minichreiter 1999, T. 1:2; Karmanski 2005, T. CVII i T. CVIII, 3-5,7), te glineni disk bez rupe koji S. Karmanski uvrštava u projektele za pračku u lovu na životinje (Karmanski 2005, T. CII,1). Istovrstan predmet otkriven je u stambenoj zemunici 153/154, a analogne primjerke nalazimo i u naseljima Lánycsók-Bácsfapuszta u Mađarskoj (Kalicz 1990, Taf. 17: 9, 11) i Anza u Makedoniji (Gimbutas 1976, 148). Uza sjeveroistočni dio krušne peći 793/794 otkrivena je donja čeljust ovce¹⁰ i čepasta noga većih dimenzija, koja je pripadala žrtveniku tip 4¹¹ (Minichreiter 2004, 11-12, sl. 7:4). Ovo je treći nalaz u naselju (prva dva nađena su u radnoj zemunici 155/156) i ostaje otvoreno pitanje zašto su u sva tri slučaja nađene samo po jedna noga žrtvenika većih dimenzija koji pripadaju tipu 4.

Analize ugljena metodom ^{14}C pokazale su da je radna zemunica 205/206 s bijelo slikanom keramikom nešto starija od susjednih u naselju (oko 5800-5715 Cal BC), pa se s pravom može i inventar radne zemunice

7 Analizu obavila 2005. g. dr. sc. Ines Krajcar Bronić u Laboratoriju za mjerenje niskih aktivnosti Zavoda za eksperimentalnu fiziku u Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu.

8 U susjednoj radnoj zemunici 205/206 otkrivena je skupina glinenih utega pored ostataka drvenog okvira za vertikalni tkalački stan.

9 Otkriveni u grobnj jami uz pokojnika i u stambenim zemunicama.

10 Prema prvoj procjeni dr. sc. T. Trbojević – Vukičević mandibula pripada ovci starijoj od 4 godine.

11 Prema objavljenoj tipologiji to su žrtvenici na četiri noge, izvana četverokutnoga, a u unutrašnjosti kružnog postolja.

207/208 istražene 2006. g. uvrstiti u bijeli Linear A, koji je S. Dimitrijević označio kao stariju fazu stupnja Linear A starčevačke kulture. (Dimitrijević 1970, 32-33; Dimitrijević 1974, 69; Dimitrijević 1979, 237).

Literatura

- Dimitrijević S., 1970, Neolit u Slavoniji i Srijemu, Pregled stanja istraživanja, Zbornik radova I. Znanstvenog sabora Slavonije i Baranje, Osijek, 23-60.
- Dimitrijević S., 1974, Problem stupnjevanja starčevačke kulture s posebnim obzirom na doprinos južnopanonskih nalazišta rješavanju ovog problema, Počeci ranih zemljoradničkih kultura u Vojvodini i srpskom Podunavlju, Materijali X, Beograd, 59-122.
- Dimitrijević S., 1979, Sjeverna zona, PJZ II (Neolit), Sarajevo, 229-360.
- Gimbutas M., 1976, Neolithic Macedonia I, Monumenta Archaeologica I/1976, Los Angeles, California.
- Kalicz N., 1990, Frühneolithische Siedlungsfunde aus Südwestungarn, InvPraehHung IV, Budapest.
- Karmanski S., 2005, Donja Branjevina: A Neolithic settlement near Deronje in the Vojvodina (Serbia), Societa per la Preistoria e Protoistoria della regione Friuli-Venezia Giulia, quaderno 10, Trieste, 1-79.
- Minichreiter K., 1992, Starčevačka kultura u sjevernoj Hrvatskoj, Zagreb.
- Minichreiter K., 1999, Zoomorfna idolooplastika obredno-ukopnog prostora starčevačkog lokaliteta na Galovu u Slavonskom Brodu, PrilInstArheolZagrebu, 13-14/1996.-1997, Zagreb, 7-22.
- Minichreiter K., 2003, Prilog poznavanju ornamentike na gruboj keramici starčevačkog naselja na Galovu u Slavonskom Brodu, PrilInstArheolZagrebu, 20/2003, Zagreb, 15-24.
- Minichreiter K., 2004, Radionica glinenih predmeta i tkanine u naselju starčevačke kulture na Galovu u Slavonskom Brodu, PrilInstArheolZagrebu, 21/2004, Zagreb, 5-18.

Minichreiter, K., 2006, Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2005., AIA II/2006, Zagreb, 29-32.

Minichreiter K., 2006a, Slavonski Brod, Galovo, nastavak sustavnih istraživanja naselja starčevačke kulture u godini 2005., ObavijestiHAD 1/2006, Zagreb 43-50.

Summary

In the summer 2006, the Institute of Archaeology from Zagreb and the Museum of Brodsko Posavlje (Sava region of Slavonski Brod) from Slavonski Brod carried out phase ten of the systematic archaeological research of the early Neolithic settlement of the Starčevo culture at the plot of Galovo in Slavonski Brod (Northern Croatia). The area of 200 m² was researched in these works, continuing on the south and west side to the area excavated in the years before. In the residential part of the settlement, a working pit dwelling No. 207/208 was researched, placed northeastern from the working pit dwelling No. 205/206. The earth house consisted of five smaller work areas, in which a bread oven with a mould and an open hearth were discovered. The elongated pottery oven No. 257/258, with its furnace in the pit dwelling No. 205/206, was built within the space between both working pit dwelling. The crudely manufactured clay pottery – pots and bowls of a spherical or half-spherical form – was ornamented by engravings, imprints, carvings and plastic modelling. The finely manufactured pots coloured in red were ornamented by dark brown motifs of straight lines, and on some fragments, the drops and dash motif were drawn in white. The discovery of pots painted in white demonstrates that both working pit dwelling were contemporary, which classifies the house No. 207/208 as well as the house No. 205/206 (coal analyses by means of the ¹⁴C method dated the house inventory to around 5800-5715 Cal BC) as belonging to an earlier phase of the Linear A stage of the Starčevo culture – specified by S. Dimitrijević as the white Linear A stage. The following special finds were discovered: altar legs, clay whorls (ornaments or a fly-wheel for a spindle), a clay projectile (for a sling in animal hunting), several pieces of processed bone and a part of a bone bodkin or sewing needle.